

ЧЕТ ТИЛИ ДАРСЛАРИДА ТАЛАФФУЗГА ЎРГАТИШ

Рўзматова Ўғилжон Шукурлло қизи

Урганч Давлат Университети

Хорижий филология факультети талабаси

Аннотация: Ушбу мақолада ўқувчиларни талаффузга ўргатишнинг мақсад ва вазифалари ҳақида маълумот ва тўғри талаффуз малакаларини шакллантириш бўйича тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: артикулятив, акустик, дифференциал ёндошув, тақлид ва тахлил усули.

Умумтаълим мактабларида талаффузга ўргатишнинг мақсад ва вазифалари. Маълумки, ҳар қандай хорижий тилни ўргатиш шу тилдаги товушларини, сўзларни, жумлаларни тўғри талаффуз қилиш қоидаларини ўргатишдан бошланади. Чунки талаффузни ўрганмасдан, бирон бир хорижий тилда гаплашиш, эшитиб тушуниш, ўқиш ва ёзишга ўрганиш жуда кийин. Хорижий тилдаги сўз, жумла эшитув, кўриш ва нутъл органларининг қаракати натижасида содир бўладиган товушлар йиғиндиси орқали англади. Демак, товуш ва товушлар йиғиндиси – сўзлар, жумлалар, артикуляция ва график тимсолларда ўз аксини топади.

Талаффузга ўргатишда бу учала компонент комплекс равишда ишга туширилиши керак. Талаффузга ўргатишда ўқувчининг тўғри эшитиш қобилиятини ривожлантиришга алоҳида эътибор берилади. Тўғри эшитиш қобилияти ривожланмаган ўқувчилар она тилимизда учрамайдиган товуш ва жумлаларни талаффуз қилишда қийналадилар. Улар учун товушларни махсус дифференциялаштириб ўргатувчи машқлар ташкил қилинади. Демак, бу ўринда гап ўқувчиларининг эшитув-талаффуз малакаларини шакллантириш ҳақида бориш лозим. Эшитув-талаффуз малакалари чет тили ўқитишнинг биринчи йилидаёқ шакллантирила бошланади ва бу малакалар босқичма-босқич такомиллаштирилиб борилади. Дарсларга киритилган лексик-грамматик материаллар билан комплекс ташкил қилинган талаффуз материали ана шу тамойил орқали синфлар аро тақсимланган. Бошланғич синфда (5-синф) талаффузга ўргатиш ҳар иккала тилда бир хил ёзиладиган, бир хил талаффуз қилинадиган товушлар ва шунга оид лексик материалдан бошланади. Аста-секинлик билан она тилида мавжуд бўлмаган товушлар, фонетик ҳодисалар ўргатила бошланади. Тиллар аро фонетик интерференциянинг салбий оқибатларини олдини олиш учун қийин товушларни акустик, артикуляцион жиҳатларини ўрганишга алоҳида эътибор берилади. Бундай интерференция бурунлашган товушларни, ярим унлиларни, liaison, enchainement, élision ҳодисаларини ўргатишда, очиқ ва ёпиқ, қисқа ва чўзиқ унлиларни фарқлашда,

ҳарфнинг сўздаги ҳолатига кўра турли товушларни ифодалашни ўргатишда, сўз охирида ўқиладиган ва ўқилмайдиган ундошларни ўргатишда содир бўлиши мумкин.

Талаффузга ўргатиш, товушлар талаффузига ўргатиш ва нутқ оҳангига ўргатишни ўз ичига олади. Товушлар талаффузи якка ҳолда, сўз ичида ва жумла ичида ўрганилади. Бунинг учун товушни, талаффузни, оҳангни ўргатадиган махсус нутқ намуналаридан (грамматик структуралар, модел гаплардан) фойдаланилади. Нутқ оҳангига (интонацияга) ўргатишда тасдиқ, инкор, сўроқ гап оҳангига ўргатиш кўзда тутилади. Нутқ оҳанглари махсус нутқ намуналари орқали автоматлаштирилади. Фонетик минимум 35та товушни, нутқ оқими оҳангини, liaison, enchainement, élision ҳодисаларини ўзлаштиришни кўзда тутади.

Талаффузга ўргатиш юқори синфларда ифодали ўқиш, шеърлар айтиш, гапириш орқали такомиллаштирилади. Мактаб дастурини тамомлаган ўқувчилардан ўз нутқини фонетик жиҳатдан тўғри расмийлаштира олиш, эшитган жумлаларни тўғри идрок эта олиш талаб қилинади.

Ўқувчиларнинг талаффуз малакалари лексик ва грамматик малакалар билан

комплекс равишда дарс жараёнида бажартириладиган машқлар ва қуйидаги усуллар билан амалга оширилади:

1. Ҳар бир дарсни хорижий тилда олиб бориш, янги жумлалар сонини ҳар дарсда кўпайтириб бориш;

2. Ҳар бир дарс бошида аввал ўрганилган талаффуз материали юзасидан-фонетик зарядка уюштириш, яни бошланғич синфларда дарсни тез айтиш - “virelangue” билан бошлаш кўпроқ самара беради.

3.Ўқитувчи товушни талаффуз қилади, ўқувчилар шу товушни ифодалайдиган ҳарф бирикмалари ёзилган карточкаларни кўрсатадилар;

4. Ўқитувчи ҳарф бирикмалари ёзилган карточкани кўрсатади, ўқувчилар бу

ҳарфлар ифодалаган товушни кўрсатадилар, ёки хор бўлиб такрорлайдилар;

5. Ўқувчилар сўзларни эшитадилар ва кўрсатилган товушни эшитиб, қўл кўтарадилар;

6. Ўқувчилар эшитадилар ва ва кўрсатилган товуш неча марта ишлатилганини аниқлайдилар;

7. Ўқувчилар сўзлар ичидан кўрсатилган товушларини, жумлаларни алоҳида

ажратиб ёзадилар;

8. Берилган сўзларни товуш-ҳарф таҳлилини қиладилар;

9. Товушлар фарқини аниқлаб, талаффуз қилишга ўргатувчи дифференциал

машқларни бажариш ва бу жараёнда нутқ органлари ҳолатига эътибор бериш;

10. Аудио ёзувдан, ўқитувчидан эшитган товушни, жумлани тақлид қилиб такрорлаш ва нутқ органлари ҳолатини кузатиш;

11. Аудио ёзувдан, ўқитувчидан эшитган жумла талаффузини тақлиддан такрорлаш;

12. Эшитилган жумлани намунага қарамасдан такрорлаш;

13. Эшитилган жумлани оҳангини аниқланг (тасдиқ, сўроқ, инкор гап.)

14. Сўроқ гап оқангиҳа тақлид қилинг;

15. Тасдиқ, инкор гап оҳангига тақлид қилинг;

16. Матндаги сўз, жумлалар ичидн ўқитувчи талаффуз қилган сўзни, жумлани топиб қўл кўтаринг ва ўқинг;

17. Эшитилган сўз ва жумлаларни транскрипция (юқори синфларда) қилинг;

18. Товушларни она тилидаги товушлар билан қиёслаш машқлари;

19. Намуна диалогни эшитиб, тақлид қилиб такрорлаш;

20. Намуна диалог матнини эшитмасдан ўқиш;

21. Намуна диалогга қараб ўз диалогини тузиш;

22. Намунага қараб гап таркибини кенгайтириш машқларини бажариш;

Намуна: je vais .

je vais á la maison.

Je vais á la maison avec mon ami.

Je vais á la maison avec mon ami pour faire nos devoirs.

23. Шу машқни намунага қарамасдан ўқитувчидан кейин такрорлаш;

24. Шу машқни мустақил бажариш;

25. Айрим товушлар талаффузини шакллантириш ва мустаҳкамлашда шеърлар, тез айтишлардан фойдаланиш, уларни ёд олдириш;

Масалан i, s товушлари учун тез айтиш машқи:

Si six scies scient six cigares, six cent six scies scieront six cent six cigares.

Ch, S товушлари учун тез айтиш машқи:

Un chasseur sachant chasser doit savoir chasser sans chien.

g- товуши учун:

C'est une originalité qui ne se désoriginalisera jamais de son originalité.

Талаффузга ўргатувчи машқлар тақлидий ва тахлилий бўлиши мумкин.

Фонетик, лексик бирликларнинг мазмунини тушунмасдан, бирор бир намунага қараб ўзлаштирилишига тақлидий ўзлаштириш дейилади. Тахлилий усул аксинча, онгли равишда мантиқий фикр юритишни талаб қилади. Тақлидий усул тахлилий усулсиз қўлланилса, ўқув материали онгсиз, тушунилмасдан ўзлаштирилади. Тақлиддан сўнг ўрганилган товушнинг график ифодаланишини ҳам тахлил қилиб ўрганилса, бундай малака мустаҳкам бўлади. Ўқувчиларнинг талаффуз малакаларини шакллантиришда

фақат ўқитувчи талаффузи этолон бўлиб қолмаслиги учун талаффузга ўргатишда диктор, ёки хорижий киши ижросидаги фонограмма ва видеограммалардан кенг фойдаланиш зарур. Талаффузга ўргатишда нутқ тезлиги минутига 130-150 сўздан ошмаслиги ҳам муҳимдир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Жамолов Ж. Чет тили ўқитиш методикаси. – Тошкент: Ўлитувчи 1996. 170-177-бет.
2. Миньяр Р. К. – Белоручев. Методика обучения французскому языку. – М: 1990. 90-104-бет.
3. Андревская Ливенстерн Л. С. Методика преподавания французского языка в средней школе – М: 1973.
4. Кўчимов А. Франсуз тили ўқитиш методикаси . - Самарқанд- 2005